

Ж.С.Шалабаева,¹ Г.П.Мейрбекова^{1*}

¹ Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ -Түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми-зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Автор ғылыми айналымдағы зерттеу мәселесіне арналған педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерге шолу жасай келе, «ғылыми- зерттеушілік іс-әрекет» ұғымын жан-жақты қарастырады. Талданған ғылыми әдебиеттер негізінде зерттеуші ғалымдардың көзқарастарын бірізділікпен жүйелеп, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыру бойынша өз түсінігін негіздейді.

Автор біршама еңбектерге сүйене отырып, зерттеу қызметі жоғары оқу орындарының студенттерін заманауи даярлаудың негізі болу керектігіне басымдық беру керек деп тұжырымдайды, өйткені қазіргі қоғамға жаңа идеяларды қабылдауға, стандартты емес шешімдер қабылдауға, инновациялық процестерге белсенді қатысуға қабілетті және зерттеу міндеттерін құзыретті шешуге дайын мамандар қажет. Сонымен қатар, болашақ мұғалімнің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетін сипаттай келе, оны шындықты игерудің әмбебап тәсілі ретінде анықтап, терең сипатын баса айтып, оның құрамдас элементтеріне алдын ала белгісіз шешіммен шығармашылық, зерттеу тапсырмасына жауап іздеу, гипотезаларды ұсыну және растау, тәуелсіз эксперименттер жүргізу, оларды талдау және жобалауды ұсынады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері, ғылыми-зерттеушілік іс-әрекет, қалыптастыру, білімалушылар.

Шалабаева Ж.С.,¹ Мейрбекова Г.П.^{1*}

¹ Казахско-Турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Яссауи
г.Туркестан, Казахстан

СТРУКТУРА НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования научно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов. Автор, на основе обзора педагогической, методической литературы, посвященной проблеме исследования, всесторонне рассматривает понятие "научно-исследовательская деятельность". На основе проанализированной научной литературы исследователь последовательно систематизирует взгляды ученых и обосновывают свое понимание формирования научно - исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов.

Автор, опираясь на труды, делает вывод, что исследовательская деятельность должна быть основой современной подготовки студентов вузов, поскольку современному обществу нужны специалисты, способные принимать новые идеи, принимать нестандартные решения, активно участвовать в инновационных процессах и готовые компетентно решать исследовательские задачи. Кроме того, описывая исследовательскую деятельность будущего учителя, определяя ее как универсальный способ усвоения действительности, подчеркивая ее глубокий характер, рассматривает ее составные элементы как: поиск ответа на творческую, исследовательскую задачу с заранее неизвестным решением, выдвигать и подтверждать гипотезы, проводить независимые эксперименты, анализировать и проектировать.

Ключевые слова: начальный класс, будущие учителя начальных классов, научно-исследовательская деятельность, формирование, обучающиеся.

Shalabayeva J.,¹ Meirbekova G. ^{1*}

¹Khoja Ahmed Yasawi Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

THE STRUCTURE OF RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

The article discusses the problem of forming the research activities of future primary school teachers. The author, based on a review of the pedagogical and methodological literature devoted to the problem of research, comprehensively examines the concept of "scientific research activity". Based on the analyzed scientific literature, the researcher consistently systematizes the views of scientists and substantiates his understanding of the formation of research activities of future primary school teachers.

The author, relying on the works, concludes that research activities should be the basis of modern university students' training, since modern society needs specialists who are able to accept new ideas, make non-standard decisions, actively participate in innovation processes and are ready to competently solve research problems. In addition, describing the research activity of a future teacher, defining it as a universal way of assimilating reality, emphasizing its profound nature, considers its components as: searching for an answer to a creative, research task with an unknown solution in advance, to put forward and confirm hypotheses, conduct independent experiments, analyze and design.

Keywords: primary school, future primary school teachers, research activities, education, students.

Кіріспе. Қазіргі қоғамның дамуы үнемі өсіп келе жатқан динамизммен, табиғатты танудың жаңа деңгейлеріне енуімен, әлеуметтік құрылымның өзгеруімен және бұрын белгісіз салаларда сапалы жаңа қызмет түрлерінің пайда болуымен сипатталады. Бұл жағдайда қазіргі заманғы маман үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу қабілеті мен ұмтылысы, кәсіби қызметтің теориялық негіздерін құрайтын іргелі білімді игеру, мінез-құлық пен қызметтің жаңа стратегияларын құру және жүзеге асыру мүмкіндігі ерекше маңызды болады. Зерттеу компоненті маманның кәсіби және әлеуметтік қызметке дайындығының құрылымындағы жетекші компоненттердің біріне айналады. Сондықтан зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту мәселесі жоғары мектеп түлектеріне қойылатын өзекті талаптардың қатарына қойылады.

Осы жағдайларда жоғары кәсіптік білім мамандарды даярлаудың қатаң жүйесінен неғұрлым икемді жүйеге көшу қажеттілігіне тап болады, бұл еңбек саласындағы өзгерістерге сезімтал, белгісіздік пен қарама-қайшылық жағдайында анықтауға және әрекет етуге қабілетті, іске шығармашылық көзқарасқа бағдарланған, жоғары ойлау мәдениеті бар маман қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Университеттік даярлықты дамытудың қазіргі кезеңінің маңызды талаптарының бірі студенттің зерттеу қызметін дамыту болып табылады. Зерттеу қызметі жоғары оқу орындарының студенттерін заманауи даярлаудың негізі болуы керек, өйткені қазіргі қоғамға жаңа идеяларды қабылдауға, стандартты емес шешімдер қабылдауға, инновациялық процестерге белсенді қатысуға қабілетті және зерттеу міндеттерін құзыретті шешуге дайын мамандар қажет. Жоғары білім адамның, мемлекеттің, ғылымның, мәдениеттің, өндірістің, экономиканың стратегиялық дамуының факторы болып табылатындығына негізделуі керек және жеке өмірлік ұстанымды, белгілі бір қызмет стилін қалыптастыруға ықпал етуі керек, ол көбінесе инновациялық, шығармашылық, жобалық, зерттеушілік деп белгіленеді және туындайтын мәселелердің ең жақсы шешімдерін табуға және жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қазіргі маман кәсіби жағдайда жүйелі іс-әрекетке, өз қызметін талдауға және жобалауға, белгісіздік жағдайында Тәуелсіз іс-әрекетке қабілетті болуы керек, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуы керек (өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі дамыту) және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылуы керек.

Негізгі ережелер: Зерттеушілік іс-әрекеті – белгілі бір әдіснамалық негізге сүйене отырып, тәжірибе жүргізу, ақпаратты талдау, гипотеза ұсыну және қорытынды жасау сияқты

күрделі кезеңдерді қамтиды. Бұл әрекет барысында зерттеуші тек ғылыми нәтижеге ғана емес, сонымен қатар сын тұрғысынан ойлау, талдау жасау, дәлелдеу және жаңалық ашу сияқты маңызды қабілеттерді де дамытады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекеті- шындықты игерудің әмбебап тәсілі, терең сипатқа ие, оның құрамдас элементтеріне алдын ала белгісіз шешіммен шығармашылық, зерттеу тапсырмасына жауап іздеу, гипотезаларды ұсыну және растау, тәуелсіз эксперименттер жүргізу, оларды талдау және жобалауды ұсынамыз.

Материалдар мен әдістер. Аталмыш зерттеуде келесідей әдістер пайдаландық: арнайы, ғылыми педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерге талдау, ғылыми мақала, диссертацияларды зерделеу, тақырып аясында озық тәжірибелерді зерделеу, зерттеу мәселе бойынша жинақталған материалдарды жүйелеу.

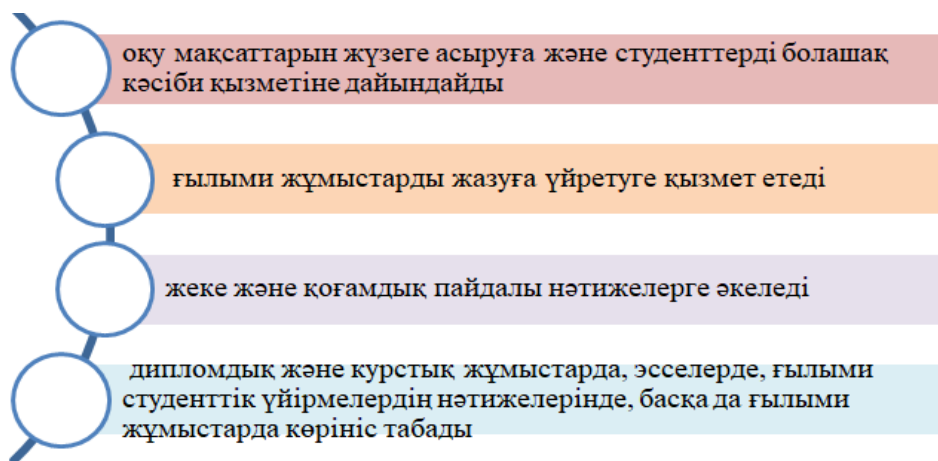
Нәтижелер және талқылау. Мәселені ғылыми әдебиеттерде қарастыру барысында біз заманауи ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде "зерттеу", "ғылыми зерттеу", "ғылыми-зерттеу қызметі" сияқты негізгі ұғымдарды ғалымдар әр түрлі түсіндіретінін байқады. Көп жағдайда ғылыми әлемдегі "ғылыми зерттеу" термині жаңа білімді тудыратын түпнұсқа жаңалық ретінде түсініледі (Р.Бергес [1], Дж.Гордон [2], Г.Женей, Г.Коллиер [3]).

Мысалы, Ф.Керлингер келесі анықтаманы ұсынады: "ғылыми зерттеу – бұл рұқсат етілген табиғи құбылыстардағы гипотетикалық болжамдарды жүйелі, бақыланатын, эмпирикалық және сыни зерттеу" [4]. Сәйкесінше, Дэвид Вудхаус [5], ғылыми-зерттеу қызметі жаңа ақпаратты ашу және жүйелеу немесе дамыту арқылы жаңа білім алуға әкелетін интеллектуалды бақыланатын ғылыми зерттеу болып табылады және бар ақпарат пен тәжірибені одан әрі түсіну деп қарастырады.

Ғылыми әдебиеттер талдауы көрсеткендей, ғылыми іс- әрекет бұл студенттердің ғылыми тақырыптарды меңгеу әрекеті, ол келесілерге бағытталған: оқу мақсаттарын жүзеге асыруға және студенттерді болашақ кәсіби қызметіне дайындауға, ғылыми жұмыстарды жазуға үйретуге қызмет етеді; жеке және қоғамдық пайдалы нәтижелерге әкеледі; дипломдық және курстық жұмыстарда, эсселерде, ғылыми студенттік үйірмелердің нәтижелерінде, сондай-ақ басқа да ғылыми жұмыстарда көрініс табады.

Зерттеуші Погребняк Н.Н. ғылыми іс- әрекеттің мәнін ашуға тырысқан [6]:

- оқу мақсаттарын жүзеге асыруға және студенттерді болашақ кәсіби қызметіне дайындайды
- ғылыми жұмыстарды жазуға үйретуге қызмет етеді
- жеке және қоғамдық пайдалы нәтижелерге әкеледі
- дипломдық және курстық жұмыстарда, эсселерде, ғылыми студенттік үйірмелердің нәтижелерінде, басқа да ғылыми жұмыстарда көрініс табады, сурет-1

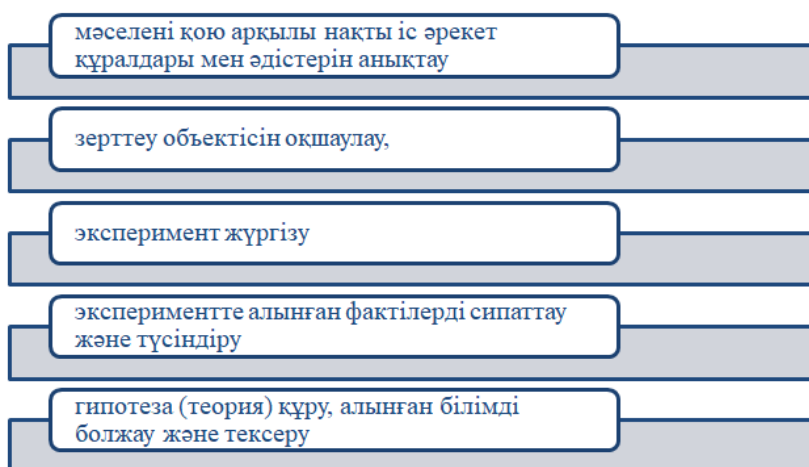
Сурет-1 «Ғылыми іс -әрекет» ұғымының мәні (Н.Н.Погребняк)

Осы тұста ғалым В.В.Краевскийдің заманауи мұғалімге байланысты келесідей ұстанымы орынды болары сөзсіз: заманауи мұғалім оқыту мен тәрбиелеік қызметтерді жүзеге асыру мен қатар зерттеуші маман болуы тиіс. Педагогикалық ғылымды білудің өзі де, практикалық тәжірибе де жаңа мамандыққа – ғылыми-зерттеушілік қызметке – арнайы дайындықтың орнын баса алмайды, дегенмен олар мұндай дайындыққа қажетті алғышарт болып табылады. Бұл мамандыққа қадам басқан педагог педагог болудан тоқтамайды, бірақ сонымен қатар ол физиктермен, тарихшылармен, философтармен бірге ғалымдардың үлкен қатарына қосылады – ол өзінің қолына жаңа әрі жаңарып отыратын құралды – ғылыми таным қаруын алады және оның борышы – сол қаруды жетік меңгеру» [7].

Зерттеуші ғалымдар Зимняя И.Я., Шашенкова Е.А. өз еңбектерінде зерттеушілік іс әрекеттің мәнін келесідей әрекеттер алгоритмі негізінде түсіндіреді: мәселені қою арқылы нақты іс-әрекет құралдары мен әдістерін анықтау, зерттеу объектісін оқшаулау, эксперимент жүргізу, экспериментте алынған фактілерді сипаттау және түсіндіру, гипотеза (теория) құру, алынған білімді болжау және тексеру [8], сурет -2.

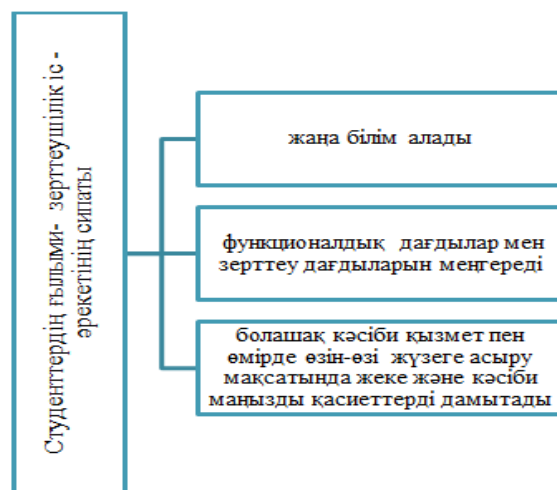
Авторлар зерттеу іс-әрекетін адамның санасы мен жеке тұлғаның белсенділігімен реттелетін, нәтижесінде оның танымдық және интеллектуалдық қажеттіліктерін қанағаттандыратын әрекет ретінде анықтайды. Зерттеу қызметінің өнімі-жаңа білім деп анықтады.

Болашақ мұғалімнің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі — бұл жеткілікті түрде ойланып, дайындықты талап ететін ұзақ процесс. Біз «зерттеушілік құзыреттілікті» мұғалім тұлғасының тұтас, интегралды сипаттамасы ретінде қарастырамыз. Ол мұғалімнің өз қызметіне және сол қызметтің субъектісі ретіндегі өз-өзіне қатысты белсенді зерттеушілік ұстаным ұстануға дайын болуымен, сондай-ақ шынайылықты шығармашылықпен өзгерту процесіндегі қатысуымен айқындалады» [9].

Сурет-2 Зерттеушілік іс- әрекеттің мәні (Зимняя И.Я., Шашенкова Е.А.)

Зерттеуші Погребняк Н.Н. [10] студенттердің ғылыми- зерттеушілік іс -әрекетін келесідей сипаттайды: жаңа білім алады, функционалдық дағдылар мен зерттеу дағдыларын меңгереді, болашақ кәсіби қызмет пен өмірде өзін-өзі жүзеге асыру мақсатында жеке және кәсіби маңызды қасиеттерді дамытады, сурет-3.

Сурет-3 Студенттердің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетінің сипаты (Погребняк Н. Н.)

Келесі кезекте біз ғылыми -зерттеушілік іс-әрекет ұғымына берілген ұстанымдарды салыстырмалы түрде көрсететін кесте ұсынамыз, кесте -1. Бұл кесте әр автордың немесе көзқарастың ерекшеліктерін айқындайды.

Ғалымдардың пайымдауынша, ғылыми зерттеу – адамның танымдық қызметінің жоғары деңгейі. Мысалы, Слостенин В.А. [11] ғылыми-зерттеу іс-әрекетін «объективті шындықты тануға, жаңалық ашуға бағытталған логикалық ойлау процесі» ретінде қарастырады. Ал Қоянбаев Ж.Б. мен Қоянбаев Р.М. [12] бұл әрекетті білім алушылардың ғылыми ойлауын дамытудың тиімді құралы ретінде сипаттайды. Демек, ғылыми зерттеушілік іс-әрекет – тек ғалымдарға тән қызмет түрі ғана емес, сонымен қатар әрбір жеке тұлғаның танымдық және шығармашылық дамуының негізі.

Зерттеушілік қызмет – белгілі бір әдіснамалық негізге сүйене отырып, тәжірибе жүргізу, ақпаратты талдау, гипотеза ұсыну және қорытынды жасау сияқты күрделі кезеңдерді қамтиды. Бұл әрекет барысында зерттеуші тек ғылыми нәтижеге ғана емес, сонымен қатар сын тұрғысынан ойлау, талдау жасау, дәлелдеу және жаңалық ашу сияқты маңызды қабілеттерді де дамытады.

Кесте-1 «Ғылыми зерттеушілік іс-әрекет» ұғымының сипатына салыстырмалы талдау

Автор	Ұғымның сипаты	Ерекшелігі
Слостенин В.А.	Объективті шындықты тану, жаңалық ашу, ғылыми тұжырым жасау.	Мақсаттылық, жүйелілік, логикалық ойлау
Кузьмина Н.В.	Жаңа ғылыми білім алуға бағытталған шығармашылық әрекет.	Шығармашылық пен әдіснамалық негізге мән береді.
Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М.	Оқушылардың ғылыми таным негіздерін меңгеруі мен шығармашылық белсенділігі.	Педагогикалық бағыт, білім алушы тұлғасын дамытуды көздейді.
Лукашевич М.П.	Проблеманы шешуге бағытталған жүйелі және логикалық ойлау үдерісі	Танымдық қызметтің жоғары деңгейі ретінде көрсетіледі.
Погребняк Н.Н.	Жаңа білім алады, функционалдық дағдылар мен зерттеу дағдыларын меңгереді.	Практикалық нәтижеге назар аударылады.

Жоғарыда кестедегі сипаттаманы қысқаша түйіндесек:

Барлық анықтамаларда ғылыми зерттеу – мақсатты, жүйелі, шығармашылық және танымдық әрекет екені көрсетіледі.

Кейбір анықтамалар (мысалы, Қоянбаевтар) педагогикалық аспектіні, яғни білім алушылардың ғылыми-зерттеушілік дағдыларын дамыту жағын айқындайды.

Басқа авторлар (мысалы, Сластенин, Лукашевич) жалпы ғылыми-теориялық негіздерге, логика мен жүйелілікке көбірек мән береді.

Қазақстандық зерттеушілер өз еңбектерінде білімалушылардың зерттеушілік әрекетін дамытуда келесідей әдістер мен формаларды пайдаланғанын алға тартады: кәсіби педагогикалық жағдаяттар, ғылыми зерттеу жұмысы, практикалық және іскерлік ойындар, педагогикалық өндірістік практика, проблемалық дәрістер, тақырыптық семинарлар, оқытушымен студенттердің біріккен ғылыми мәтіндерді оқып, талдауы, рефлексивті практикумдар, зерттеушілік жағдаяттар [13].

Түйіндей келе, болашақ мұғалімнің ғылыми-зерттеушілік іс-әрекеті — педагог мамандығын меңгеріп жатқан студенттің кәсіби дамуы мен болашақта табысты мұғалім болуына қажетті маңызды бағыттардың бірі. Бұл іс-әрекет болашақ мұғалімнің ғылыми ойлауын қалыптастыруға, педагогикалық мәселелерді зерттеу мен шешу дағдыларын меңгеруге көмек-теседі.

Біздің түсінігімізде, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекеті- шындықты игерудің әмбебап тәсілі, терең сипатқа ие, оның құрамдас элементтеріне алдын ала белгісіз шешіммен шығармашылық, зерттеу тапсырмасына жауап іздеу, гипотезаларды ұсыну және растау, тәуелсіз эксперименттер жүргізу, оларды талдау және жобалауды ұсынамыз.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетінің негізгі бағыттарын атап өтетін болсақ, сурет-4 :

1. *Ғылыми таным дағдыларын дамыту*

Болашақ мұғалім ғылыми әдебиеттерді сараптау, ақпаратты сұрыптап, талдау арқылы өз көзқарасын қалыптастырады.

2. *Зерттеу жүргізу әдістерін меңгеру*

Бақылау, сауалнама, сұхбат алу, тәжірибе жүргізу.

Сандық және сапалық деректерді жинап, өңдеу.

Педагогикалық диагностика жүргізу.

3. *Ғылыми жобалар мен мақалалар жазу*

Конференцияларға, ғылыми жарыстарға қатысу.

Портфолиоға кіретін зерттеу жұмыстары мен баяндама дайындау.

4. *Педагогикалық эксперимент жүргізу*

Мұғалім тәжірибесін негізге ала отырып, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін сынақтан өткізу

5. *Сыни тұрғыдан ойлау және шығармашылық ойлауын дамыту*

Зерттеу барысында туындайтын проблемаларды шешуде логикалық, сын тұрғысынан және шығармашылық көзқарас қажет.

Сурет -4 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетінің негізгі бағыттары

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми- зерттеушілік іс-әрекетінің маңыздылығын атап көрсетсек: Кәсіби құзыреттілігін арттырады; Ұстаздық ұстаным мен көзқарастың қалыптасуына ықпал етеді; Инновациялық әдістерге бейімділігін дамытады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ғылыми-зерттеушілік іс-әрекетінің құрылымы — педагогикалық зерттеулер жүргізудің жүйелі және кезеңдік процесін сипаттайды. Бұл құрылым зерттеу жұмыстарын тиімді ұйымдастырып, оның нәтижесін практикада қолдануға мүмкіндік береді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің ғылыми-зерттеушілік іс-әрекетінің құрылымы:

1. Мақсат қою және өзекті тақырыпты анықтау

Оқыту, тәрбие немесе дамытушылық үдерістерге қатысты өзекті мәселені табу.

Мақсат: педагогикалық процестегі нақты мәселені зерттеу арқылы шешу жолдарын ұсыну. Мысалы: "Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыру жолдары".

2. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге шолу жасау. Таңдалған тақырып бойынша отандық және шетелдік зерттеулерді талдау. Негізгі ұғымдарды анықтау (ғылыми аппараты: мақсат, міндет, объект, пән, болжам).

3. Зерттеу жоспарын құру. Жұмыстың кезеңдерін, әдістерін, құралдарын, мерзімін нақтылау. Іс-әрекетті ұйымдастыру схемасын дайындау.

4. Зерттеу әдістерін таңдау және қолдану. Сапалық әдістер: бақылау, сұхбат, әңгімелесу, мазмұнды талдау. Сандық әдістер: сауалнама, тестілеу, статистикалық талдау. Педагогикалық эксперимент: жаңашыл әдісті енгізу және нәтижесін салыстыру.

5. Практикалық зерттеу жүргізу. Мектеп базасында немесе педагогикалық практика барысында жүзеге асыру. Нақты мысалдар, бақылау топтарымен жұмыс.

6. Нәтижелерді өңдеу және талдау. Жиналған деректерді кесте, график, диаграмма арқылы көрсету. Статистикалық талдау жасап, зерттеу сұрағына нақты жауап беру.

7. Қорытынды және ұсыныстар жасау. Нәтижеге сүйене отырып, оқу-тәрбие үдерісіне ұсынуға болатын нақты әдістемелік ұсыныстар беру. Мұғалімнің практикалық жұмысына енгізуге жарамды жолдарын көрсету.

8. Зерттеу нәтижесін ұсыну. Ғылыми мақала, баяндама, портфолио немесе дипломдық жұмыс түрінде. Конференцияларда, семинарларда, педагогикалық кеңестерде таныстыру.

Сонымен қатар, Погребняк Н.Н. өз зерттеуінде студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін бағалау деңгейлерін анықтау үшін келесі критерийлер мен көрсеткіштерді ұсынады [6]:

1. Мотивациялық критерий – студенттерді ғылыми үдерісті сәтті жүзеге асыруға ұмтылуға итермелейтін уәждер жиынтығын қамтиды; студенттің уәжденуі ғылыми-зерттеу қызметінің оң нәтижесіне тікелей әсер етеді.

2. Когнитивтік (танымдық) критерий – ғылыми үдеріс барысында студенттер ғылыми-зерттеу қызметінің негізгі формаларын, әдістерін және базалық ұғымдарын меңгереді.

3. Іс-әрекеттік критерий – бұл критерийдің сипаттамаларына ғылыми әдебиетті іздеу, талдау, зерттеу және өңдеу дағдылары жатады.

4. Рефлексивтік критерий – бұл критерий арқылы студенттердің рефлексиялық қабілеттері қалыптасады: ғылыми-зерттеу қызметін өзіндік бағалау, қиындықтарды өзіндік талдау, ғылыми қызмет нәтижелерін болжау дағдылары дамиды.

Б.В. Першуткиннің пікірінше [14], жоғары оқу орнындағы ғылыми-зерттеу қызметінің сәтті жүзеге асуының маңызды шарттарының бірі – *білім беру кеңістігінің тұтастығы*. Бұл тұтастық студенттердің бұрынғы білім алу кезеңінде жинақтаған білімдері мен өз бетінше атқарған практикалық іс-әрекеттерін, бір жағынан, ғылыми-зерттеу қызметіне белсенді қатысу арқылы адам, табиғат және қоғам туралы білімдерін кеңейтіп, жаңартумен, екінші жағынан, өзара тығыз байланысты түрде үйлестіруді көздейді. Ғалым студенттерді кәсіби даярлау процесіндегі іргелі білім беруді ұйымдастыруды ұсынады, кесте -2

Кесте-2 Студенттерді кәсіби даярлау процесіндегі іргелі білім беруді ұйымдастыру (Першуткин Б.В.)

Іргелі білім берудің міндеттері	Іргелі білім беруді жүзеге асыру шарттары
Көпқырлы және икемді ғылыми ойлауды тәрбиелеу үшін оңтайлы жағдайларды қамтамасыз ету.	Білім беру кеңістігінің тұтастығы. Жалпы мақсаттық функциямен біріктірілген іргелі пәндердің біртұтас циклдерінің болуы.
Шындықты түсінудің ғылыми ақпараттық базасы мен заманауи әдіснамасын меңгеруге алғышарттар жасау.	Пәнаралық байланыстардың болуы.
Тұлғаның өзін-өзі дамытуға деген ішкі қажеттілігін қалыптастыру.	Студентті оқу-зерттеу, ғылыми-зерттеу және эксперименттік қызметтің әртүрлі белсенді түрлері мен формаларына қатыстыруға мүмкіндік беретін дамыған жүйенің болуы.

Студенттердің зерттеушілік қызметін ынталандыратын заңдылықтардың қатарына Гирфанова Е.Ю. мыналарды жатқызуға болады [15]:

1. Дидактикалық заңдылықтар – студенттердің зерттеушілік қызметке тартылуы көбіне олардың оқуға деген көзқарасына, оқытушылардың кәсіби біліктілігіне, олардың қызығушылығы мен студенттердің ғылыми жұмыстарына жетекшілік ету сапасына байланысты.

2. Гносеологиялық (танымдық) заңдылықтар – студенттердің зерттеушілік қызметке тартылуы мен оның нәтижелілігі олардың танымдық белсенділігіне, білім алуға және ғылыми-зерттеу жұмысына деген қажеттілігіне, дайындығы мен қабілетіне тәуелді.

3. Психологиялық заңдылықтар – студенттердің зерттеушілік қызметке белсенді араласуы және оның нәтижелілігі олардың оқу мен зерттеуге деген мүмкіндіктеріне, зейін деңгейіне, зейінді тұрақты ұстау қабілетіне, ойлау ерекшеліктеріне және т.б. психологиялық қасиеттеріне байланысты.

4. Социологиялық заңдылықтар – жеке тұлғаның дамуы тікелей немесе жанама қарым-қатынаста болатын басқа тұлғалардың дамуымен, зияткерлік ортаның деңгейімен, оқытушылармен қарым-қатынас стилімен тығыз байланысты.

5. Ұйымдастырушылық заңдылықтар – студенттердің зерттеушілік қызметке тартылуы мен оның нәтижелілігі оқу процесінің қалай ұйымдастырылғанына, оның студенттерде білім алуға және ғылыммен айналысуға деген қажеттілікті қалыптастыруына, қанағаттанушылық сезімін тудыруына және танымдық белсенділікті ынталандыруына байланысты.

Сонымен қатар, зерттеуші Першуткин Б.В. [14] қазіргі жағдайда жоғары оқу орнындағы студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін (СҒЗК) ұйымдастырудың мазмұны айтарлықтай өзгергенін атап өтеді және келесі маңызды қағидаларды бөліп көрсетеді:

1. Жүйелілік қағидасы – оқу және оқу сыртындағы кеңістікті біртұтас құрылым ретінде қамтитын жоғары оқу орнындағы СҒЗК-ның жүйелік моделін қалыптастыруды көздейді.

2. Мақсаттылық қағидасы – студенттердің ғылыми-зерттеу қызметі барысында тұлғалық дамуына бағытталған нақты мақсаттар мен міндеттерді айқындауды талап етеді.

3. Таңдау еркіндігі қағидасы – студенттерге ғылыми тақырыптар мен зерттеу бағыттарын өз бетінше таңдауға мүмкіндік береді.

4. Күрделіліктің бірізділігі қағидасы – студенттердің өзіндік жұмыстары аясында оқу-зерттеу тапсырмалары мен ғылыми мәселелердің кезең-кезеңімен күрделене түсуін қамтамасыз етеді.

5. Координация және өзара әрекеттестік қағидасы – студент пен ғылыми жетекші арасындағы екіжақты байланыс ретінде ғана емес, сонымен қатар университеттің барлық құрылымдық деңгейлерінің (факультет, академиялық топ және т.б.) өзара байланысын қамтамасыз етуді көздейді.

6. Бағалау және ынталандырудың тұрақты болуы – студенттің ғылыми немесе оқу-зерттеу жұмысының әр кезеңін ұғынуы, ғылыми жетекші тарапынан оның бағалануы және барлық

қатысушылар үшін ойластырылған ынталандыру жүйесі (қаржылық және моральдық марапаттау) қажет екенін көрсетеді.

7. СҒЗҚ жүйесін үздіксіз жетілдіру қағидасы – оның тиімділігін тұрақты түрде бақылау (мониторинг) және жүйелі түрде даму шараларын қабылдау қажеттігін білдіреді.

Зерттеушілік қызметті ынталандырудың нәтижелілігінің негізгі көрсеткіштері ретінде мыналар анықталған: студенттердің зерттеушілік қызметті өзінің кәсіби қалыптасуының маңызды факторы ретінде түсініп, оның маңыздылығын саналы түрде ұғынуы; студенттердің академиялық үлгерімі; оқу үдерісіндегі оқытушылармен серіктестік орнатуы; зерттеушілік қызметтің мақсаттылығы; ғылыми зерттеудің әдіснамасы мен әдістемесін меңгеруі; ғылыми үйірмелер мен қоғамдардың жұмысына қызығушылық танытып, нақты түрде қатысуы; оқытушылармен бірлесіп ғылыми және жобалық жұмыстарға, өнертапқыштық әрекеттерге қатысуы; түрлі деңгейдегі (ЖОО, қалалық, республикалық және т.б.) конкурстарға, ғылыми конференциялар мен семинарларға қатысуы; зерттеу нәтижелерін баспа бетінде жариялауы, патенттер алуы; мектеп оқушыларының ғылыми үйірмелеріне жетекшілік етуі; ғылыми-зерттеу қызметі үшін марапаттар мен ынталандырулар алуы, кесте -3.

Кесте -3 Студенттердің зерттеушілік қызметін ынталандырудың негізгі көрсеткіштері

№	Көрсеткіштер	Мазмұны / сипаттамасы
1	Саналы ұғыну	Зерттеу жұмысының кәсіби дамудағы ролін түсіну
2	Академиялық үлгерім	Оқу нәтижелерінің жақсаруы
3	Оқытушымен серіктестік	Бірлескен сабақтар мен зерттеу жобаларында жұмыс жасау
4	Мақсаттылық	Зерттеушілік әрекеттің нақты мақсатқа бағытталуы
5	Әдіснаманы меңгеру	Зерттеу әдістері мен тәсілдерін білу және қолдану
6	Ғылыми үйірмелерге қатысу	Ғылыми қоғамдар мен ұйымдарға белсенді араласу
7	Бірлескен жобалар мен өнертабыстар	Оқытушылармен бірлескен жобалар, жаңалықтар ашу
8	Ғылыми жарыстар мен конференциялар	Түрлі деңгейдегі шараларға қатысу
9	Жарияланымдар мен патенттер	Зерттеу нәтижелерін баспасөзде жариялау, авторлық құқық алу
10	Оқушыларға жетекшілік	Мектеп оқушыларының ғылыми үйірмелерін басқару
11	Ынталандыру және марапаттар	Материалдық және моральдық қолдау көрсету

Қорытынды. Ғылыми зерттеушілік іс-әрекет — технологиялық, әлеуметтік, мәдени және экономикалық дамудың негізі. Университеттер мен ғылыми орталықтарда бұл іс-әрекет студенттер мен жас ғалымдардың шығармашылық әлеуетін дамытудың негізгі тәсілі ретінде қарастырылады.

Жоғарыда қарастырылғандарды түйіндей келе, біз болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми-зерттеушілік іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру үшін олардың мотивациясын арттыру – басты шарттардың бірі. Ынталандыру үдерісі студент тұлғасының ішкі уәждерін қалыптастырып қана қоймай, оны белсенді зерттеушіге айналдыруға бағытталады. Ынталандырудың нәтижелі болуы студенттің оқу жетістіктері, оқытушымен өзара әрекеттестігі, зерттеу әдістерін меңгеруі, ғылыми ортаға қатысу белсенділігі және шығармашылық жобаларға араласуымен өлшенеді. Жүйелі түрде марапаттау мен қолдау көрсету – олардың ғылыми қызығушылығын ұзақ мерзімге сақтап, ғылыми әлеуетін дамытуға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Report of the Committee on University Teaching Methods (The Hale report). - London: HMSO. - 1994. - 117 p.
2. Jordan R.R. English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers. Cambridge: CUP. - 2001. - P. 321.
3. Norton L., Horn R., Thomas S. Innovatory courses: matching lectures' objectives with students' perceptions and academic performance. Oxford: The Oxford Centre for Staff and Learning Development. Part X, chapter 30. - 2002. - PP. 331-343.
4. Kerlinger F.N. Foundations of behavioral research. Educational and Psychological Enquiry. Holt, Rinehart & Winston. - 2002. - 140 p.

5. Woodhouse D. Auditing research and the research/teaching nexus. *New Zealand Journal of Educational research.* - 2003. - №33. - PP. 39-53.
6. Погребняк Н.Н. Погребняк Н.Н. Тенденции развития научно-исследовательской деятельности студентов в европейских странах (начало XXI века) автореферат диссертации д.п.н.2023
7. Краевский В.В. Преподавание как творческая деятельность учителя // *Дидактика средней школы /под ред. М.Н.Снаткина. М.:Просвещение. 1982. – С. 297–318.*
8. Зимняя И.А., Шашенкова Е.А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности. – Ижевск – М.: Изд-во Удмуртского гос. ун-та, 2001. – 103
9. Рындина Ю.В. Формирование исследовательской компетентности студентов в рамках аудиторных занятий // *Молодой ученый.* – 2011. – № 4. – Т.2. – С. 127–131.
10. Погребняк Н.Н. Современное состояние развития научно-исследовательской деятельности студентов в университетах Европы // *МНКО. 2019. №2 (75).* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-razvitiya-nauchno-issledovatel'skoy-deyatelnosti-studentov-v-universitetah-evropy>
11. Слостенин В.А. Педагогика Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А.Слостенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов; Под ред. В.А.Слостенина. - М.:Издательский центр "Академия", 2013. - 576 с.
12. . Педагогика: Университеттер студенттерине арналған оқу құралы /Ж. Қоянбаев Р. Қоянбаев. – Алматы, 2002. – 384 б.
13. Сейтенова С.С., Мухангалиева Ш.А Развитие исследовательской компетентности, как критерий успешности будущего педагога // *Международный журнал экспериментального образования №8, 2013. С.56-59*
14. Першуткин Б.В. Активизация научно-исследовательской деятельности в высших учебных заведениях, автореферат дисс.к.э.н., Москва 2006-28с.
15. Гирфанова Е.Ю. Стимулирование исследовательской деятельности студентов высшей школы. автореферат дисс.к.п.н., Казань 2005

References

1. Report of the Committee on University Teaching Methods (The Hale report). - London: HMSO. -1994. - 117 p.
2. Jordan R.R. *English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers.* Cambridge: CUP. - 2001. - P. 321.
3. Norton L., Horn R., Thomas S. *Innovatory courses: matching lectures' objectives with students' perceptions and academic performance.* Oxford: The Oxford Centre for Staff and Learning Development. Part X, chapter 30. - 2002. - PP. 331-343.
4. Kerlinger F.N. *Foundations of behavioral research. Educational and Psychological Enquiry.* Holt, Rinehart & Winston. - 2002. - 140 p.
5. Woodhouse D. Auditing research and the research/teaching nexus. *New Zealand Journal of Educational research.* - 2003. - №33. - PP. 39-53.
6. Pogrebnyak N.N. Pogrebnyak N.N. Tendencii razvitiya nauchno-issledovatel'skoj deyatel'nosti studentov v evropejskih stranah (nachalo XXI veka) avtoreferat dissertacii d.p.n.2023
7. Kraevskij V.V. Prepodavanie kak tvorcheskaya deyatel'nost' uchitelya // *Didaktika srednej shkoly / pod red. M.N. Snatkina. M.:Prosveshchenie. 1982. – S. 297–318.*
8. Zimnyaya I.A., Shashenkova E.A. Issledovatel'skaya rabota kak specificheskij vid chelovecheskoj deyatel'nosti. – Izhevsk – М.: Izd-vo Udmurtskogo gos. un-ta, 2001. – 103
9. Ryndina Yu.V. Formirovanie issledovatel'skoj kompetentnosti studentov v ramkah auditornyh zanyatij // *Molodoj uchenyj.* – 2011. – № 4. – Т.2. – S. 127–131.
10. Pogrebnyak N.N. Sovremennoe sostoyanie razvitiya nauchno-issledovatel'skoj deyatel'nosti studentov v universitetah Evropy// *MNKO. 2019. №2 (75).* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-razvitiya-nauchno-issledovatel'skoy-deyatelnosti-studentov-v-universitetah-evropy>
11. Slastenin V.A. Pedagogika Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyanyov; Pod red. V.A. Slastenina. - М.: Izdatel'skij centr "Akademiya", 2013. - 576 s.
12. . Pedagogika: Universitetter studentterine arnalğan оқу құралы /Zh. Қоянбаев, R. Қоянбаев. – Алматы, 2002. – 384 б.
13. Seitenova S.S., Muhangalieva Sh.A Razvitie issledovatel'skoj kompetentnosti, kak kriterij uspeshnosti budushchego pedagoga // *Mezhdunarodnyj zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya №8, 2013. S.56-59*
14. Pershutkin B.V. Aktivizaciya nauchno-issledovatel'skoj deyatel'nosti v vysshih uchebnyh zavedeniyah, avtoreferat diss.k.e.n., Moskva 2006-28s.
15. Girfanova E.Yu. Stimulirovanie issledovatel'skoj deyatel'nosti studentov vysshej shkoly. avtoreferat diss.k.p.n., Kazan' 2005